

K problematice poziční a manévrové obrany

K objasnění tendence rozvoje pozičnosti a manévrovosti v obraně a rovněž vztahů mezi nimi v krátkosti rozebereme zkušenosti minulých válek. Prvním příkladem vytváření souvislých palebných postavení pěchoty zákopového systému byly okopy v délce 20 m; později po jejich propojení vznikl zákop 400–1000 m dlouhý.

Poziční obrana byla dále rozpracována v rusko-turecké válce (1877–1878), kdy se zvýšil význam hloubky obrany a manévr zálohami. Až do roku 1904–1905 se dělila bojová sestava na dvě části. Polovina sil byla vždy v záloze. Bojová část používala poziční formy boje. Manévr zálohami se uskutečňoval k doplňování bojových částí, k provedení protiztečí a ke zničení vklínivšího se nepřítele — v zásadě k zabezpečení poziční úpornosti obrany. Rusko-japonská válka ukázala, že vyčlenění poloviny sil a prostředků do zálohy neumožňuje vytvářet dostatečnou hustotu palby, protože velká část vojsk se nepodílela na odražení útoku nepřítele. Kromě toho nízká pohyblivost záloh nezabezpečovala jejich rychlý manévr. Proto v pozdější době tvořila zálohu třetina nebo čtvrtina sil a prostředků. Obrana v této době, v důsledku růstu mohutnosti zejména kulometné a dělostřelecké palby i v důsledku nízké pohyblivosti vojsk, nabývá neustále na pozičním charakteru.

Obranná postavení se zvětšovala jak do šířky, tak i do hloubky a zabezpečovala se různými druhy překážek a zátarasů.

V letech první světové války byla budována hluboce členěná obrana, která měla několik pásem o několika postaveních. Vzhledem k zavedení tanků a automatických zbraní do výzbroje největší odpor v obraně byl ve druhé linii. V první se bránily jen zabezpečovací jednotky. Začalo se používat tzv. „elastické“ nebo „pružné“ obrany. Např. „elastičnost“ francouzské obrany tvořilo pásmo překrytí (první linie), a pásmo odporu (druhá linie), kde byla soustředěna úporná obrana vojsk. Základem této obrany byl manévr zálohami, protizteče s protiúderem

z hloubky, tzn. že manévrovost převyšovala pozičnost obrany. Bojová sestava byla ještě více členěná do hloubky.

Pro boje se zahraničními interventy a pro boje v občanské válce je charakteristická jednak velká manévrovost, jednak pohyblivost všech operací. Neobjevují se souvislé fronty. Zálohy nebyly používány k narůstání úsilí bránících se vojsk v bezprostředním dotyku s nepřitelem, ale k rozhodným úderům do boků a týlu útočících vojsk nepřítele. Tak byla sloučena pozičnost s manévrovostí, s hlavním důrazem na manévrovost. Na zvýšení manévrovosti měly vliv zejména rozhodnost revoluční války, vysoký morální a bojový duch obránců sovětské republiky.

V období mezi první a druhou světovou válkou, v důsledku vyzbrojení armád moderní bojovou tematikou [zejména tanky, letadly, dalekonosným a protitančným dělostřelectvem] a vzniku mechanizovaných a výsadkových vojsk, bylo nutné budovat hluboce členěnou obranu. V závislosti na úkolech, silách a prostředcích, dělila se obrana na poziční (úpornou) a manévrovou (pohyblivou).

Cílem poziční obrany bylo odrazit útok nepřítele a udržet určený a k obraně připravený prostor. Úspěch obrany závisel na vytrvalosti vojsk, součinnosti systému palby všeho druhu se systémem zátarasů, rozhodnosti protiztečí a dovedném využití a vybudování terénu. Bojová sestava vojsk se skládala ze dvou i více sledů, rozmístěných do hloubky. První sled tvořila hlavní část sil a prostředků a jeho úkolem bylo pevně udržet bráněný prostor. Druhý a třetí sled byl určen k vytvoření hloubky obrany a k protiztečím a protiúderům. Poziční formy boje v této obraně převládaly nad manévrovými formami. Ke zvýšení poziční úpornosti vojsk se předpokládalo vybudování hluboce členěnou a po ženijní stránce připravenou obranu. Kromě hlavního pásma obrany, o hloubce 8–10 km, svazky připravovaly i druhé pásmo obrany a zabezpečovací pásmo vzdálené 10–15 km od postavení bojové zálohy.

Cílem manévrové obrany bylo zeslabit nepřítele a chránit vlastní síly, někdy i na úkor ztráty prostoru. Manévrovost obrany spočívala v postupných na sebe navazujících bojích v naplánovaných prostorech, sladěných s krátkými a neočekávanými protizáplemy v součinnosti s manévrem vojsk, palbou a s využitím všech druhů zátarasů. Z toho jasně vyplývá převaha manévrových forem boje, podřízení pozicičních forem zájmům manévru.

Teorie obrany rozpracovaná v míru prošla dokonalou prověrkou v letech Velké vlastenecké války a zaznamenala další rozvinutí. V bojích se odhalila slabá místa manévrové obrany, nebyly využity možnosti vojsk udržet bráněná postavení a připouštěla se ztráta velké části území. Proto charakteristické způsoby boje manévrové obrany byly použity jen v některých případech.

Válka ukázala, že dosažení úspěchu v boji se silnějším nepřítelem je možné jen za předpokladu vytrvalosti vojsk, dokonalého využití jejich manévrovacích možností a dovedného sladení pozicičních a manévrových forem boje.

V útočných operacích Velké vlastenecké války německá fašistická vojska vytvářela silná úderná uskupení a na směr hlavního úderu dosahovala vysoké hustoty. Např. v roce 1941 divize bojovala na 2–3 km. Na 1 km bylo zasazeno 60–75 děl a minometů, 50–80 tanků a samohybných děl. Operaci polní armády při půlomu obrany podporoval jeden letecký sbor. Odolat takovým úderům mohla jen úporná a manévrová obrana. V letech války dosáhla nejvyšší úrovně u Kurska, Budapešti a Balatonu. V této době, i když manévr sehrál významnou úlohu, cílem obrany bylo hlavně udržení obsazených postavení.

Bránící se motostřelecká vojska byla málo pohyblivá, s nízkým počtem tanků. Např. těsně před koncem války u Budapešti 1. ledna 1945 měla 4. gardová armáda při přechodu do obrany jen 77 tanků a samohybných děl. Proto obránce nemohl počítat s úspěchem proti značné přesile nepřítele aktivní manévrovací činností, ale byl přinucen v první řadě využít silných stránek poziciční obrany. Silné stránky spočívaly v dovedné volbě obranných postavení, ženijním vybudováním terénu, dobře organizovaném systému palby a zátarasů s cílem účinně použít vlastní síly a prostředky a kompenzovat převahu útočícího nepřítele, zejména v tancích, a tak vytvořit výhodné podmínky ke způsobení maximálních ztrát nepřítelem.

Kromě toho se často stávalo, že obránce při zahájení operace neměl ani dosta-

tek silných záloh a druhých sledů. Např. obranná operace vojsk 1. ukrajinského frontu na kyjevském směru, zahájená 13. 11. 1943, měla operační sestavu v jednom sledu, prakticky bez záloh. Ke konci listopadu a v průběhu prosince byl vytvořen druhý sled a zálohy z vojsk 1. gardové, 18. a 1. tankové armády, 4. gardového a 25. tankového sboru na základě směrnic hlavního velení. Z toho vyplývá, že v takových podmínkách bylo zásadně nutné vytvořit pevnou poziciční obranu prvního sledu k odražení úderů nepřítele.

Poziciční pevná obrana byla zabezpečena vytvořením hluboce členěné a ženijně připravené obrany.

Operační a bojová sestava v obraně vojsk na hlavních směrech byla obvykle ve dvou sledech. Druhé sledy se většinou nerozmísťovaly v prostorech soustředění, ale v ženijně vybudovaných postaveních, ze kterých byly připraveny k odražení nepřítele nebo k manévru silami a prostředky. Např. při obraně Kurského výběžku vojska včas obsadila čtyři obranná postavení: úplné hlavní pásmo obrany a většinu druhého pásma na předpokládaných směrech hlavních úderů nepřítele i týlové armádní pásmo a dále i první frontové postavení.

Zkušenosti z prvních operací ukázaly, že včasné vytvoření obranných uskupení a zvětšení hloubky obrany měly příznivý vliv na její pevnost. Proto v průběhu bojů se zvětšovala hloubka obranných sestav. Ke snížení ztrát osob a bojové techniky od úderů letectva, palby dělostřelectva i tanků a dále k účinnějšímu použití vlastních palebných prostředků a nakonec i ke zvýšení pevnosti obrany budovala se v příznivých časových podmínkách ženijní zařízení s vysokou hustotou.

Důležitou úlohu při zvyšování odolnosti poziciční obrany měla protitanková obrana. Její základ ve Velké vlastenecké válce tvořily rotní protitankové opěrné body spojené v paprpní protitankové uzly a dále protitankové rajóny v taktické a operační hloubce, vytvářené z jednotek a útvarů protitankového dělostřelectva, tanků a samohybného dělostřelectva. Např. v Balatonské obranné operaci byly protitankové rajóny vytvořeny již ve vzdálenosti 500–800 m od předního okraje obrany do hloubky 35 km. Na pravděpodobném směru hlavního úderu nepřítele bylo celkem 66 protitankových rajónů, z toho více než 70 % v taktické hloubce.

To znamená, že ve válce i při vytváření protitankové obrany byl položen

hlavní důraz většinou na poziční obranu a ne na manévrové formy boje s tanky. Bylo to podmíněno stavem protitankových prostředků, jejichž základem bylo tažené protitankové dělostřelectvo. Protitankové dělostřelectvo mělo největší účinky při boji s tanky nepřítel v tom případě, když mělo včas vybudovaná palebná postavení chráněná protitankovými zátaras-y. Při manévru bylo velmi zranitelné palbou dělostřelectva i úder letectva a při rozvíjení v průběhu boje na čarách, které nebyly ženijně připraveny, jeho účinnost při ničení tanků nepřítel se značně snižovala.

Ve Velké vlastenecké válce se zřetelně projevila tendence zvýšit hustotu a hloubku různých druhů ženijních zátarasů na nejdůležitějších tankových směrech. Snaha vytvořit vysoké hustoty zátarasů byla pochopitelná, protože ve spojení s dobře organizovaným systémem palby všeho druhu zátarasy zvyšovaly poziční odolnost obrany.

Rozhodující úlohu při dosahování vysoké odolnosti obrany mělo účinné použití všech palebných prostředků v boji za udržení obsazených postavení a pásem obrany.

Hlavní část dělostřelectva byla rozmístěna v taktické hloubce obrany k vytvoření vysokých operačních hustot v armádách prvního sledu a zejména na směru hlavního úderu nepřítel. Např. ze 6800 děl a minometů, které měl 3. ukrajinský front v Balatonské obranné operaci v pásmu širokém 83 km [29 % celkové šířky pásma obrany frontu], soustředil v taktické hloubce 4400 děl a minometů, tj. bezmála 65 %. Hustota protitankového dělostřelectva dosahovala 25 až 30 i více děl na jeden kilometr fronty.

Příprava hluboké, ženijně vybudované a palebně zabezpečené obrany na možných směrech úderů nepřítel značně zvyšovala její odolnost, ale přesto cíle obranné operace nebylo vždy dosaženo. Jak ukázala válka, je potřebný ještě i manévr silami a prostředky druhých sledů (záloh) z hloubky a z prostorů, na kterých nepřítel nevyvíjí aktivní činnost, nebo z druhořadých úseků.

V minulé válce se manévru široce používalo ve všech obranných operacích a mnohdy napomáhal k dosažení úspěchu. Rozsah manévru, uskutečňovaného ve Velké vlastenecké válce, můžeme posoudit z příkladu voroněžského frontu při obranné operaci u Kurska. Od 5. do 15. července 1943 druhé sledy a zálohy frontu, armád a zálohy hlavního velení, které byly přisunuty v průběhu operace, uskutečnily manévr v hodnotě dvou vševoj-

skových armád (ze zálohy hlavního velení), jednoho střeleckého sboru, dvou tankových armád (jedna ze zálohy hlavního velení), čtyř tankových sborů (dva byly přisunuty do sestavy frontu v průběhu operace) a šesti střeleckých divízi. Kromě toho na ohrožené směry uskutečnily manévr dvě protiletadlové dělostřelecké divize, čtyři samostatné tankové grigády, pět protitankových brigád, jedna kanónová dělostřelecká brigáda, dva samostatné tankové pluky a další útvary druhů vojsk.

Udržení taktické hloubky obrany a zejména hlavního pásma divízi prvního sledu mělo rozhodující význam pro průběh a výsledek obranné operace. Umožňovalo způsobit nepříteli maximální ztráty a často vedlo ke zmaření útoku. Proto v mnoha operacích minulé války obrance přijímal rozhodná opatření již při vstupu nepřítel do taktické hloubky, aby zesílil vojska na ohrožených úsecích manévrem armádních a frontových záloh a dále silami a prostředky z pasivních úseků fronty. Např. v obranné operaci sovětských vojsk severně Jassy hitlerovská vojska za první den útoku postoupila o 2 km. K zesílení ohroženého prostoru velitel 52. armády určil ze své zálohy jednu střeleckou divízi a velitel 2. ukrajinského frontu 5. mechanizovaný sbor 6. tankové armády, který společně s vojsky 52. armády zastavil útok nepřítel. V dalším, když německá fašistická vojska přenesla směr hlavního úderu do pásma 27. armády, sovětské velení zasadilo do sražení 5. gardovou armádu (druhý sled frontu), 2. tankovou armádu, 5. tankový sbor 6. tankové armády, řadu dělostřeleckých a ženijních útvarů a svazků. Za sedm dní bojů, i přes to, že nepřítel ztratil 315 tanků, 451 letadel a do 17 000 vojáků, nepodařilo se mu prolomit hlavní pásmo obrany.

Na tomto příkladě názorně vidíme dovedné spojování pozičních a manévrových forem boje, úlohu manévru k zesílení poziční pevnosti obrany. Rozhodný manévr snížil na minimum převahu nepřítel na směru hlavního úderu a vojska úspěšně odrazila útok nepřítel v průběhu bojů o taktickou hloubku obrany.

Důležitou úlohu měl manévr v obranných operacích při proniknutí nepřítel do operační hloubky obrany. V takových případech se manévru zúčastnily druhé sledy, zálohy a síly a prostředky z jiných směrů k zesílení obrany na ohrožených směrech, zřídka k provedení protiúderů. Bylo to podmíněno v první řadě nízkou naplněností tankových sborů a armád a značnou převahou nepřítel v tancích.

Ve výhodné situaci manévru se uskutečňoval s rozhodným cílem, zejména k provedení protitoku, zmaření útoku nepřítele a zničení jeho vklínivšího se uskupení. Např. v bitvě u Kurska uskutečnily manévry s tímto cílem 5. gardová armáda a 5. gardová tanková armáda, které zrána 12. 7. 1943 protiuđerem donutily útočícího nepřítele přejít do obrany.

V obranných operacích byl charakteristický manévry druhými sledy a zálohami z hloubky. Jeho organizace nebyla složitá. Rychle se uskutečňoval, protože druhosledové (záložní) svazky a útvary byly zavázány do boje a mohly brzy bez překážek a včas zesilovat úsilí obrany, stabilizovat frontu a vytvářet podmínky k vedení protiuđerů.

Manévry podél fronty uskutečňovaly svazky a útvary z pasívních nebo méně nebezpečných směrů a prostorů. Byl složitější a těžký. Přípravoval se v průběhu operace, ve velmi omezeném čase, s vysokým vypětím a jeho úspěch vyžadoval vysokou mobilitu.

Názory na spojitost pozičnosti a manévrovosti, které byly rozpracovány ve Velké vlastenecké válce, mají svůj význam i v současné době, tj. při zavedení jaderných zbraní do výzbroje vojsk.

Posílení obrana se rozvíjela ve směru

- zvyšování hloubky postavení a pásem, rozmísťování vojsk do několika sledů a nepřetržitěho růstu množství vojsk, určených k jejich udržení,

- stálého zvyšování mohutnosti palby všech prostředků k ničení nepřítele na přístupech k obranným postavením, k odražení útoků i ničení uskupení nepřítele, které se vklínilo do obrany,

- zvětšení hloubky zabezpečené postavení a pásem ženižními zátarasy i vojsky (zabezpečovací pásmo, postavení bojového zajištění),

- zvyšování síly palby na směrech hlavního úderu nepřítele manévrem palbou dělostřelectva, hustotou protitankových prostředků a výbušných zátarasů v průběhu boje a operace, manévrem protitankových záloh a pohyblivých odřadů zatarasování na nejvíce ohrožené prostory,

- zdokonalování ženižního vybudování obrany (od samostatných okopů a nesouvislých postavení k souvislým a do hloubky připraveným postavením a pásmům).

Manévrovost v obraně se rozvíjela převážně ve směru zvětšování forem manévru silami a prostředky; manévry nabý-

val víceúčelového charakteru. To se projevovalo v tom, že např. ve Velké vlastenecké válce, zásluhou manévru byla

- zesilována vojska prvních sledů na nebezpečných směrech z počtu druhých sledů a různých záloh a rovněž z počtu vojsk stažených z prostorů, kde nepřítel neútočil nebo ze směrů, na kterých byl nepřítel odražen,

- vytvářena uskupení určená k protiuđerům, jejich přesun a rozvíňování na plánovaných čarách,

- vytvářena uskupení prostředků ničení k protipřípravě, hromadnému úderu letectva a palby v určenou dobu ke zničení nejdůležitějších uskupení nepřítele,

- konečně zabezpečen rychlý přesun vojsk do prostorů vysazení vzdušných výsadek nepřítele a jejich zničení.

Velké množství úkolů, které byly řešeny manévrem sil a prostředků, se zabezpečovalo tím, že množství vojsk určených do druhých sledů a záloh nepřetržitě, jak absolutně, tak i poměrně vzrůstalo a dosti často převyšovalo složení prvních sledů, které měly za úkol udržet obsazená postavení. Např. v bitvě u Kurska, z 35 divizí voroněžského frontu bylo 18 divizí (více jak polovina) ve druhém sledu a zálohách armád a frontu, připraveno k použití na nebezpečné směry.

Rozvoj obrany, zejména v minulé válce ukázal, že nehlédě na nepřetržitě absolutní i poměrně zvětšování sil a prostředků, určených do druhých sledů a záloh, jejich větší část uskutečňovala manévry ne k protiztečím a protiuđerům, ale k udržení vhodných prostorů na nebezpečnějších směrech. Bylo to vynuceno značnou převahou útočícího nepřítele, zejména v tancích. Proto v obraně, i když narůstala úloha manévru, byly i nadále v popředí poziční formy boje.

Spojitost pozičnosti a manévrovosti v soudobé obraně doznala velkých změn. To vyplývá z možností hromadného použití jaderných zbraní, úplné motorizace vojsk, velkého množství tanků ve výzbroji svazků a útvarů, vysoké mobility jiné obrněné techniky, dále v důsledku vzniku aeromobilních vojsk, schopných nejen k manévru vzduchem, ale i k úderům na pozemní objekty. V obranných sraženích jaderné války v důsledku toho zřejmě vzroste úloha manévru.

Značné zvýšení úlohy manévru je podmíněno tím, že i když obrana tak jako v minulosti bude vedena proti silnějšímu nepříteli, poměr sil se může rychle a pronikavě změnit v důsledku použití jaderných zbraní. To může změnit situaci natolik, že vojska v obraně mohou zahájit aktivní činnost. Zvětšil se i prostorový

rozmach činnosti, a proto bránící strana může změnit situaci ve svůj prospěch jen rychlým a směrlým manévrem vojsk na potřebný směr. Rozhodující úlohu bude mít manévry úderu jaderných zbraní k rozhodnému zeslabení hlavního uskupení nepřítele na přístupu k obraně a nedopustit průlom obrany a proniknutí nepřítele do její hloubky.

V soudobé obraně bude mít manévry ještě větší a významnější poslání. Manévry se bude používat k

- soustředění jaderných úderů a palby na nejdůležitější uskupení nepřítele,
- zesílení svazků a útvarů prvních sledů na nebezpečných směrech z počtu záloh a vojsk stažených ze směrů, na které nepřítel neútočí, nebo ze směrů, kde byly útoky nepřítele odraženy,
- vytvoření úderných uskupení vojsk v obraně, jejich přesun a rozvinutí na plánovaných čarách,
- přesunu vojsk do prostorů vysazení nepřátelských výsadek.

Manévry silami a prostředky se bude uskutečňovat k přehrazení průlomů obraně, které byly vytvořeny jadernými údery nepřítele, k výměně nebojeschopných svazků a útvarů a dále k obnovení bojovosti vojsk a při změně prostorů rozmístění k zachování bojovosti.

Zvláště důležitý význam v obraně má rychlost manévru. Musí značně převyšovat tempo útoku nepřítele. Jen za těchto podmínek bude mít bránící strana možnost zmařit zámysl útočníka a vnutit mu svou vůli. Vysoká rychlost manévru je v současné době zabezpečena především úplnou motorizací a mechanizací pozemních vojsk. Velký význam k předejití nepřítele při manévru bude mít i zdržení jeho vojsk použitím zátarasů a všech prostředků ničení.

Použití jaderných zbraní v obraně zvyšuje možnosti útočných forem při řešení obranných úkolů. Časově se značně sblíží ničení útočícího nepřítele palbou, manévry, protizteče, protiúderu, které se dříve uskutečňovaly v průběhu dlouhé doby. Vzájemná spojitost obrany a útoku je užší, došlo k vzájemnému pronikání forem boje v těchto druhých bojových činnostech. Podle oficiálních názorů velení americké armády, s manévrem spojený útok má velký význam pro všechny druhy obrany; pro mobilní obranu má rozhodující význam.

Pozici obrana v současné době neztrácí na svém významu. K tomu abychom mohli vytvořit výhodné podmínky pro

úderu jadernými zbraněmi a palbu klasickými prostředky a pro protizteče a protiúderu je potřebné pevně držet určité čáry a prostory. Účinnost klasických druhů zbraní v mnohém závisí zejména na výběru a vybudování výhodných postavení a přirozených terénních prvků pro jejich použití.

Soudobá obrana, tak jako i dříve, se bude organizovat v těsné spojitosti manévrových a pozicičních způsobů činnosti. Jejich poměr na různých stupních nebude však stejný. V operační obraně a také i v obraně svazků manévry bude převyšovat poziciční charakter. Není náhodou, že např. v americké a anglické armádě, v armádě NSR druhé sledy a zálohy divízi a výše nejsou v postaveních, ale rozmísťují se v určených prostorech a jejich úkolem je v první řadě manévrová činnost s různými cíli. Ovšem i na úrovni divíze, bez udržení důležitých prostorů nebude možné vytvořit výhodné podmínky jak operačním silám a prostředkům, tak i divizním zálohám ke zničení vklínivšího se nepřítele.

Poziciční činnost, založená na využití mohutnosti palby vedené z místa a na zátarasech, bude převládat v obranném boji na úrovni útvarů a jednotek. Na těchto stupních manévry silami a prostředky, zejména palbou, ovšem nevylučujeme; budeme je uskutečňovat hlavně k udržení důležitých prostorů terénu.

Současnou obranu s použitím všech dnešních prostředků ničení můžeme charakterizovat v podstatě jako manévrovou, založenou zejména na mohutných úderech jaderných zbraní, širokém manévru palbou, silami a prostředky, na protiztečích a protiúderech při současném pevném držení důležitých obranných postavení, která přehrazují pravděpodobné směry útoku nepřítele a dále na širokém použití zátarasů.

V obraně bez použití jaderných zbraní, tak jako v minulé válce, budou převládat poziciční formy boje, ovšem se zvýšenou úlohou manévrovosti.

Soudobá obrana, charakterizovaná jako manévrová, nemá nic společného s manévrovou obranou ze začátku minulé války, která byla založena na udržení řady postupně bráněných čar. Zdůrazňujeme-li manévrový charakter soudobé obrany, máme na zřeteli, že v ní bude manévry veden s větší částí sil a prostředků (jadernými údery, vojsky a palbou) převážně v rozmezí obsazených pásem obrany.

Upraveno ze sovětského tisku